

بررسی دارایی نامشهود سرمایه فکری در تحقیقات داخلی

افروز نجفی

دانشجوی دکترای حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زنجان، زنجان، ایران. (نویسنده مسئول)
nafrouz@gmail.com

دکتر علی بیات

استادیار گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.
ali.bayat22@yahoo.com

چکیده

در عصر حاضر با رشد اقتصاد دانش محور، دارایی‌های نامشهود شرکت‌ها، خصوصاً سرمایه فکری آن‌ها کلیدی برای دستیابی به مزیت رقابتی پایدار است. توجه به مقوله سرمایه فکری در زمینه‌های متعدد علم اقتصاد، حسابداری و مدیریت استراتژیک سریعاً رشد یافته است. در این پژوهش به بررسی مقالات چاپ شده در زمینه سرمایه فکری پرداخته و ۲۷۶ مقاله منتشر شده در این حوزه مورد مطالعه قرار گرفت و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها ۱۰۵ مقاله چاپ شده از سال ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۸ به عنوان نمونه جامعه آماری انتخاب گردید. مقالاتی برای تجزیه و تحلیل انتخاب شدند که دارای ویژگی‌های مشترکی نظیر جامعه آماری مشخص، روش‌های جمع‌آوری داده‌ها، مدل‌های آماری و رابطه بدست آمده از تأثیر متغیرها بودند. نتایج نشان دهنده تأثیر مثبت و معنادار سرمایه فکری در مدارس، دانشگاه‌ها، شرکت‌های بوری و شرکت‌های دانش بنیان است. این تحقیق نشان می‌دهد که سرمایه فکری سبب رشد مالی سازمان‌های مورد بررسی شده است.

واژه‌های کلیدی: سرمایه فکری، مدل معادلات ساختاری، مزیت رقابتی، پرسشنامه بوتنیس.

مقدمه

در جوامع دانش محور کنونی اهمیت بازده سرمایه‌های فکری به کار گرفته شده بسیار بیشتر از بازده سرمایه‌های مالی به کار گرفته شده است؛ این بدان معنا است که در مقایسه با سرمایه‌های فکری، نقش و اهمیت سرمایه‌های مالی در تعیین قابلیت سودآوری پایدار کاهش چشم‌گیری یافته است (انواری رستمی و سراجی، ۱۳۸۴). امروزه یکی از دغدغه‌های اساسی مدیران درک افق آینده شرکت و فرایند ایجاد ارزش است و به این دلیل در تلاش برای استفاده از اطلاعات دارایی‌های نامشهود در فعالیت‌های تصمیم‌گیری می‌باشند. در واقع، تکامل حسابداری برای ارزشیابی و گزارش سرمایه فکری یا دارایی‌های نامشهود یک ضرورت تلقی می‌شود زیرا منابع نامشهودی مانند تحقیق و توسعه، ارتباطات، مهارت‌ها و ظرفیت نوآوری موجب خلق ارزش شده و پایه اساسی مزیت رقابتی شرکت‌ها و عملکرد تجاری برتر آنها می‌باشند تا جایکه ادوینسون مغز نامرئی را جایگزین استعاره معروف آدام اسمیت از بازار یعنی دست نامرئی کرده است (همتی و همکاران، ۱۳۹۰). امروزه افزایش اهمیت سرمایه فکری توان از کاربرد گسترده واژه‌هایی همچون دارایی‌های معنوی، سرمایه‌های علمی، سازمان‌های علمی، سازمان-

های آموزشی، عصر اطلاعات مدیریت فکری و معنوی، لایه‌های اطلاعاتی و غیره تشخیص داده، این اصطلاحات و واژه‌های دیگر از این دست جزئی از فرهنگ جدیدی هستند که در اداره امور سازمان‌ها شکل گرفته و ارزش‌های جدید اقتصادی را تشریح می‌نماید این عوامل بیانگر پارادایمی هستند که در آن سود و بازده بیشتر به دانش تک افراد و دانش سازمان وابسته می‌باشد. امروزه اتکا به مواد خام و دارایی‌های مادی و فیزیکی و سرمایه‌های ثابت و حتی دانش مدیریت به تنهایی پاسخگوی سرمایه‌گذاری‌ها و سودآوری‌های شرکت‌های جدید و موفق نمی‌باشد. در این نوشته سعی بر آن است تا مدل‌ها و رویکردهای موجود در ادبیات سرمایه فکری گردآوری شود و در بخش‌های بعد به مرور مدل‌های اندازه‌گیری آن پرداخت خواهد شد (میرکمالی و ظهورپرونده، ۱۳۸۷).

اندیشمندان و صاحب‌نظران برای توصیف عصر کنونی اصطلاحات گوناگونی مانند عصر فراصنعتی، عصر اطلاعات، موج سوم یا جامعه دانشی را به کار برده‌اند. اصطلاحات و واژگان بکار رفته، تماماً در یک چیز مشترک هستند و آن اهمیت دانش در عصر کنونی است؛ دراکر اندیشمند معروف مدیریت می‌گوید: ما در حال وارد شدن به یک جامعه دانشی هستیم که در آن منابع مهم اقتصادی دیگر شامل سرمایه مالی، منابع طبیعی، نیروی کار ... نیستند و منبع اصلی اقتصادی دانش خواهد بود. قرن ۲۱، قرن دانشی محوری است. در عصری که اطلاعات و دانش اهمیت چندانی پیدا کرده است سرمایه فکری به عنوان یک عامل تولید ثروت در مقایسه با سایر دارایی‌های مشهود و فیزیکی، ارجحیت بیشتری پیدا می‌کند (بنتیس^۱، ۱۹۹۸).

با وقوع انقلاب تکنولوژی اطلاعات جامعه اطلاعاتی و شبکه‌ای و نیز رشد و توسعه سریع تکنولوژی برتر از دهه ۱۹۹۰ الگویی رشد اقتصاد جهانی تغییر اساسی کرد. در نتیجه‌ی آن دانش به عنوان مهمترین سرمایه جایگزین سرمایه‌های مالی و فیزیکی در اقتصاد جهانی امروز شد (چن^۲، ۲۰۰۴). با وجود این، متأسفانه اکثر صنایع و کشورهای مختلف دنیا در حال استفاده از روش‌های سنتی حسابداری مالی می‌باشد که قرن‌ها پیش برای یک محیط کسب و کار مبتنی بر کارهای یدی و دارایی‌های ملموس ایجاد شده بودند (بنتیس، ۱۹۹۹). در حالی که محیط کسب و کار مبتنی بر دانش، نیازمند رویکردی است که دارایی‌های جدید سازمانی مثل دانش و شایستگی‌های نیروی انسانی، روابط با مشتری، فرهنگ سازمانی، سیستم‌ها، ساختار سازمانی و غیره را در بر بگیرد. در این میان نظریه سرمایه فکری توجه روز افزون محققان دانشگاهی و دست‌اندرکاران سازمان‌های را به خود جلب کرده است. از طرف دیگر یکی از قابلیت‌های مهم سازمانی که می‌تواند به سازمان‌ها را در خلق و تسهیم دانش کمک بسیار کند و برای آنها در مقایسه با سازمان‌های دیگر وضعیت سازمانی پایدار ایجاد کند سرمایه اجتماعی است (نهایت، ۱۹۹۸). کاهن و پروساک^۳ مطرح کردن سرمایه اجتماعی شامل اعتماد، درک متقابل، رفتارها و ارزش‌های مشترکی که اعضای شبکه‌های انسانی و گروه‌ها را به هم پیوند می‌دهد و امکان هم‌فعالیت‌های همکارانه را در یک سازمان ایجاد می‌کند. نظریه پردازان در مورد سرمایه فکری این چنین استدلال می‌کنند سرمایه فکری اصطلاحی مبهم و پیچیده است اما زمانی که درک شود و مورد بهره‌برداری قرار گیرد می‌تواند یک پایگاه منابع جدید فراهم سازد که از طریق آن سازمان بتواند رقابت کند. همچنین تحقیقات انجام گرفته توسط محققین در زمینه سرمایه فکری گویای این مطلب است که سرمایه فکری به عنوان مهمترین سرمایه یک شرکت تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر عملکرد شرکت دارد. با توجه به اهمیتی که سرمایه در رشد و تعالی سازمان کنونی دارد مطالعه در این زمینه و ارائه معیارهای ارزشیابی مناسب برای درک بهتر این سرمایه در

¹ Bontis

² Chen et al

³ Cohen & Prusak

سازمان‌ها است چه خواستی برخوردار است و سازمان‌هایی که نتواند سرمایه را به درستی مدیریت کنند مهمترین مزیت رقابتی خود را از دست خواهند داد (رضایی دولت آبادی و همکاران، ۱۳۸۸).

مقالات زیادی در مورد سرمایه فکری نوشته شده است. در این مقاله بر آن شدیم تا به یک نتیجه کلی از این دارایی نامشهود برسیم و بدانیم که آیا سرمایه فکری در ایران اجرا می‌شود؟ از چه مدل اندازه‌گیری بیشتر استفاده می‌شود؟ عناصر سرمایه فکری شامل چه عناصری است؟

مبانی نظری

الف- مفهوم سرمایه فکری

دنیای امروز، اقتصاد سنتی را پشت سر گذاشته و وارد اقتصاد مبتنی بر دانش شده است. اقتصاد مبتنی بر دانش، اقتصادی است که در آن تولید و بهره‌وری از دانش، نقش اصلی را در فرایند ایجاد ثروت ایفا می‌کند. یکی از ویژگی‌های متمایز اقتصاد مبتنی بر دانش، جریان هنگفت سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی و فناوری اطلاعات و ارتباطات است. اقتصاد مبتنی بر دانش به گونه بالقوه منابع نامحدودی ارائه می‌کند؛ زیرا سرمایه انسانی برای ایجاد دانش نامحدود است. دارایی‌های نامشهود اقلامی مانند قدرت، خلاقیت و نوآوری کارکنان، تجربه و مهارت کارکنان، رضایت مشتری، اطلاعات و دانش موجود در سازمان است که به سرعت مکمل دارایی‌های فیزیکی می‌شود (نمازی، ۱۳۸۸).

تاکنون تلاش‌های بسیاری برای تعریف سرمایه فکری انجام شده و نویسندگان زیادی روی پارامترهای اصلی آن به توافق رسیده‌اند. تاکنون از سرمایه فکری تعاریف متنوعی ارائه شده است. در سال‌های اخیر افراد و گروه‌های زیادی از رشته‌های گوناگون سعی کرده‌اند تا تعریفی استاندارد از سرمایه فکری که مورد توافق همه باشد را ارائه دهند.

رز و دیگران، ادوینسون و مالون بیان داشته‌اند که بین ارزش بازاری شرکت و ارزش دفتری آن تفاوت وجود دارد، که این چیزی بیش از یک ارزش پنهان نیست، آنها بیان داشته‌اند که این ارزش پنهان می‌تواند به مفهوم دارایی‌های ناملموس شرکت تجزیه و تحلیل شود، و نام سرمایه فکری را بر آن اطلاق کردند. ادوینسون و مالون سرمایه فکری را چنین تعریف کرده‌اند: دانشی که می‌تواند به ارزش تبدیل شود. آنها برای توضیح سرمایه فکری از استعاره درخت که زندگی‌اش وابسته به ریشه است، و آن نیز در زیر خاک و پنهان است، استفاده می‌کنند و می‌گویند که موفقیت شرکت به سرمایه فکری‌اش وابسته است که آن نیز یک منبع پنهان است.

نخستین تلاش‌های مرتبط با مفهوم سرمایه فکری مرهون مجلات مجلاپ در سال ۱۹۶۲ میلادی است. اما به لحاظ تاریخی ابداع مفهوم سرمایه فکری به سال ۱۹۶۹ توسط جان کنزگالبریت نسبت داده می‌شود. وی بر این باور بود که سرمایه فکری چیزی فراتر از "تفکر به معنای تفکر صرف" است و درجه‌ای از اقدام فکری را نیز شامل می‌شود (بتنسیس، ۱۹۹۸).

استیوارت^۴ (۱۹۹۷) بیان می‌کند منابع فکری مانند دانش، اطلاعات و تخصص ابزاری برای ایجاد ثروت هستند و سرمایه فکری را به عنوان ثروت جدید سازمان تعریف می‌کند. مطابق با نظر ادوینسون و مالون^۵ (۱۹۹۷) شکاف موجود میان ارزش دفتری و ارزش بازار شرکت تحت عنوان سرمایه فکری تعریف می‌شود. در ادامه نمونه‌ای از تعاریف مرتبط با سرمایه

⁴ Stewart

⁵ Edvinson

فکری آورده شده است. روس^۶ (۱۹۹۷) سرمایه فکری مجموع دارایی‌های پنهان شرکت است که در ترازنامه نشان داده نمی‌شود. بنابراین هم شامل آن چیزی است که در مغز اعضای سازمان است و هم آن چیزی که پس از خروج افراد در سازمان باقی می‌ماند. بویسوت^۷ (۱۹۹۷) حالت‌ها و تمایلاتی که در افراد و گروه‌ها وجود دارد که در صورت برانگیخته شدن قابلیت ایجاد ارزش افزوده را دارند. کاپلان و نورتون^۸ (۲۰۰۴) دارایی‌های نامحسوس شامل سرمایه انسانی مانند مهارت‌ها و دانش، سرمایه اطلاعاتی مانند پایگاه‌های داده، سیستم‌های اطلاعاتی و زیرساخت‌های فناوری، سرمایه سازمانی مانند فرهنگ، سبک رهبری و توانایی تسهیم دانش است. نگاهی مختصر به تعاریف سرمایه فکری نشان می‌دهد که نویسندگان هنوز بر سر یک تعاریف واحد توافق نظر ندارند. ولی با وجود تنوعی که در تعاریف سرمایه فکری وجود دارد، توافقی بر روی رویکردهای اقتصاد محور و دانش محور وجود دارد، به طوری که تعداد قابل توجهی از محققان سه جزء اصلی سرمایه فکری را سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه مشتری (رابطه‌ای) شناسایی کرده‌اند (دیمیتریوس و جرجیوس^۹، ۲۰۱۱).

ب- اجزای سرمایه فکری

بررسی ادبیات سرمایه فکری حاکی از آن است که در بیشتر الگوها سه عنصر سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه مشتری عوامل اساسی هستند.

۱. **سرمایه انسانی:** بسیاری از نظریه پردازان معتقدند که سرمایه انسانی اولین و مهم ترین جزء سرمایه فکری است و تا به حال طبقه بندی‌های مختلفی از سرمایه فکری ارائه شده که همگی در جزئی به نام سرمایه انسانی اتفاق نظر دارند. روس (۱۹۹۷) معتقدند کارکنان سرمایه فکری را از طریق شایستگی (مهارت) و چالاکي فکریشان (تفکر در مورد راه حل نوآورانه مسائل) ایجاد می‌کنند (روس، ۱۹۹۷). طبق تعریف سازمان همکاری و توسعه اقتصادی سرمایه انسانی عبارت است از "دانش، مهارت‌ها و نگرشها". بنابراین مدلی که برای ارزیابی به کار می‌رود می‌بایست قابلیت ارزیابی سطوح آموزش پرسنل و کیفیت سیستم‌های آموزشی و به کارگیری آموزشها در سطوح فعالیت‌های سازمانی داشته باشد (صیادیان، ۱۳۹۰: ۲۷).

۲. **سرمایه ساختاری:** سرمایه ساختاری، محیطی ایجاد می‌کند که دانش از طریق آن خلق و آماده ورود به بازار می‌شود (اسویبی، ۱۹۹۷). سرمایه ساختاری یک سازمان باید نقشه و راهنمایی برای دارایی‌های سرمایه فکری ایجاد کند.

۳. **سرمایه مشتری:** یکی از ابعاد سرمایه فکری، سرمایه مرتبط با مشتری است (چن و همکاران، ۲۰۰۴). سرمایه مشتری را در قالب قابلیت بازاریابی، شدت بازار و وفاداری مشتری طبقه‌بندی می‌کنند. این نگرش به نقش خدمات و تأثیر آن بر روابط علمی بین رضایت کارکنان، رضایت و وفاداری مشتریان و عملکرد مالی تأکید دارد (چن، ۲۰۰۴). چنانچه بنگاه اقتصادی علاقمند به حفظ مشتریان فعلی باشد و از طرف دیگر بخواهد مشتریان جدیدی جذب کند باید برای آنها ارزش بیافریند. ایجاد ارزش برای مشتریان از طریق کیفیت خدمات و قیمت‌های مبتنی بر ارزش که انتظارات مشتریان را برآورده می‌کنند، امکانپذیر است. مشتریان جریانهای نقدی عملیاتی ایجاد می‌کنند و این جریان‌های نقدی فراهم کننده ارزش

⁶ Roos

⁷ Boiset

⁸ Kaplan and Norton

⁹ Dimitrius and Giorgius

اقتصادی برای بنگاه و منابعی برای برآوردن نیازهای سایر ذینفعان است. بنابراین تعجب آور نیست که بنگاه‌ها، منابع قابل ملاحظه‌ای را صرف کنند تا ارزش بیشتری برای مشتریان خلق کنند (مجتهدزاده، ۱۳۸۲).

پیشینه تحقیق

سرمایه فکری اولین بار در سال ۱۹۶۲ توسط Fritz Machlup مطرح شد. پس از آن در سال ۱۹۶۹ John Kennet اصطلاح سرمایه فکری را به کار برد. در اوایل دهه ۱۹۸۰ ایده عمومی ارزش ناملموس (که اغلب سرفلی نامیده می‌شد) را Itami مطرح کرد. در اواسط دهه ۱۹۸۰ انقلاب اطلاعات شکل گرفت و شکاف بین ارزش دفتری و ارزش بازار به طور چشمگیری برای بسیاری از شرکت‌ها افزایش یافت. در همین حین، کتابی پیرامون استخراج ارزش از نوآوری توسط آقای تیس انتشار یافت. در سال ۱۹۹۰ مدیر شرکت اسکاندا آقای لیف ادوینسون را به عنوان (مدیر سرمایه فکری) خود منصوب کرد. اولین باری است که نقش سرمایه‌های فکری مدیریت سرمایه‌های فکری با تخصیص یک پست رسمی، در سازمان مشروعیت می‌یابد. کاپلان و نورتن ۱۹۹۲ مفهوم و رویکرد کارت امتیازی متوازن را معرفی کردند. این رویکرد مبتنی بر این فرض است که آنچه را که شما اندازه‌گیری می‌کنید همان چیزی است که شما به دست می‌آورید همچنین کتاب سازمان هوشمند نیز توسط آقای کوئین انتشار یافت. نانوکا در سال ۱۹۹۵ کار بسیار با ارزششان را درباره سازمان دانش آفرین معرفی کردند اگر چه تمرکز این کتاب بر دانش است، با وجود این، تمایز بین دانش و سرمایه فکری در آن بسیار ظریف عنوان شده است. اوایل دهه ۲۰۰۰ اولین مجله معتبر علمی با عنوان سرمایه‌های فکری انتشار یافت اولین استانداردهای حسابداری سرمایه‌های فکری را دولت دانمارک منتشر کرد. چشم انداز سرمایه‌های فکری به همراه کمیته سرمایه‌های فکری در شرکت اسکاندا تعیین و تشکیل شد. اتحادیه اروپا، اولین گزارش سرمایه‌های فکری خود را منتشر کرد و کتاب ثروت نامشهود را موسسه بروکینگ به چاپ رسانید در آن سالها گزارش سرمایه‌های فکری مراکز اتریش منتشر می‌شود و کتاب مدیریت، اندازه‌گیری و گزارش‌دهی دارائی‌های نامشهود را به همراه حجم گسترده‌ای کتب و مقاله‌ها، پیرامون مدیریت سرمایه‌های فکری به چاپ می‌رسد. در این مقاله سعی شده است تا نتایج کارهای انجام شده در تحقیقات سرمایه فکری در ایران را جمع‌آوری و بررسی کنیم. تعداد مقاله چاپ شده در ارتباط با موضوع دارایی نامشهود سرمایه فکری از سال ۱۳۹۲-۱۳۹۸ بررسی شد. به علت محدودیت در مقاله به تعدادی از پژوهش‌ها اشاره می‌کنیم و فهرست مقالات مورد استفاده در تحقیق در قسمت منابع درج شده است. در این مقاله تمام ۱۰۵ فرضیه انجام شده به همراه نتایج درج شده است. مطالعات تحقیقات ادوینسون و سالیوان در سال (۱۹۹۶) نوآوری و تشدید خدمات علمی می‌تواند عامل جلو برنده‌ای برای منافع شرکت‌های علمی و اطلاعاتی باشد. این قبیل شرکتها در عصر ما شرکت‌هایی با بکارگیری سرمایه فکری بالایی هستند. در مقابل شرکت‌هایی با قابلیت سرمایه فکری پایین تشدید خدمات علمی و اطلاعاتی را ایجاد نمی‌کنند و اعتماد زیادی به ایجاد ارزش و بها دادن به درجات بالای علمی، ساختارها و روابط ندارند. بوتیس در سال (۱۹۹۸) تحقیقی را با عنوان سرمایه‌های فکری به مطالعه اکتشافی و بررسی مدل‌ها و سنجه‌های سرمایه‌های فکری، در کشور کانادا انجام داد. این تحقیق نشان داد که بین اجزای سرمایه‌های فکری روابط متقابلی وجود دارد و هر سه سرمایه انسانی و ساختاری و مشتری بر روی عملکرد تجاری اثر مثبتی دارند.

بونتیس و همکارانش در سال (۲۰۰۰) در صنایع خدماتی و غیرخدماتی کشور مالزی تحقیقی را با عنوان بررسی رابطه بین سرمایه‌های فکری و عملکرد تجاری انجام دادند که این نتایج را به همراه داشت: میان اجزای سرمایه‌های فکری روابط متقابلی وجود داشته است و این سرمایه‌ها بر روی عملکرد تجاری دارای اثر نسبتاً متوسطی در حدود بیست تا سی درصد داشته است. چانگ ونگ و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان مطالعه‌ای بر روی سرمایه فکری و عملکرد شرکت در شرکت‌های زیست فناوری، به بررسی تأثیر سرمایه فکری در عملکرد شرکت‌های زیست فناوری پرداختند. آن‌ها نمونه‌ای متشکل از ۲۷۹ شرکت زیست فناوری در بازار ایالت متحده را طی سال‌های ۱۹۹۴-۲۰۰۵ مورد آزمون قرار دادند. در این پژوهش سرمایه‌های انسانی توسط عوامل و فاکتورهای مختلف اندازه‌گیری و به این نتیجه رسید که ارتباط مثبتی بین نوآوری تکنولوژی و عملکرد مالی وجود دارد. همچنین یافته‌های این پژوهش چارچوبی منسجم برای تعیین ارتباط بین طرح پرداخت غرامت، سرمایه انسانی و عملکرد مالی شرکت‌های زیست فناوری ارائه کرد.

دیپ و پال ناروال (۲۰۱۴)، رابطه سرمایه فکری و عملکرد مالی صنعت نساجی هند را مورد بررسی قرار دادند. نتایج تحقیق حاکی از این بود که سرمایه‌های فکری در بخش نساجی رابطه مثبت و معنی‌داری با سودآوری آن‌ها دارد. برزکان و زلگاو (۲۰۱۴)، در پژوهشی تحت عنوان سرمایه فکری و ارزش شرکت، به بررسی ارتباط بین سرمایه فکری و ارزش و سودآوری شرکت پرداختند. آن‌ها دریافتند که بین ارزش بازار و ارزش دفتری تفاوت وجود دارد و بخشی از این تفاوت مربوط به نقش سرمایه فکری می‌باشد و همچنین بین ضریب ارزش افزوده سرمایه فکری و ارزش شرکت ارتباط مستقیمی وجود دارد.

فیلیپ و همکاران (۲۰۱۸)، در مقاله با عنوان سرمایه فکری و عملکرد مالی به تجزیه و تحلیل داده‌های پانل در هتل‌های کوچک و متوسط در طول سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۱۵ پرداختند. یافته‌ها مطرح می‌کنند که مولفه‌های سرمایه فکری مانند سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه ارتباطی تأثیر مثبتی بر عملکرد مالی هتل‌های مورد نظر دارند. بعلاوه نتایج نشان داده که سرمایه انسانی و سرمایه ساختاری با برقراری و حفظ روابط بلندمدت با سهامداران کلیدی سرمایه گذاری می‌شوند. این یافته‌ها بیان می‌کنند که تعامل بین مولفه‌های سرمایه فکری باعث ارتقای عملکرد مالی هتل می‌شود.

شمس و خلیلی (۱۳۹۰)، در پژوهش خود به بررسی رابطه سرمایه فکری و عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار پرداختند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که سرمایه فکری با شاخص‌های نرخ بازده حقوق صاحبان سهام، بهره‌وری کارکنان و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری هر سهم، بازده دارایی‌ها و سود هر سهم رابطه مستقیم دارد.

شمس السادات زاهدی، بهروز رضایی منش، علیرضا اسلامبولچی (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان طراحی الگوی اندازه‌گیری سرمایه فکری در سازمان‌های فرهنگی دولتی ایران، پس از مروری بر ادبیات سرمایه‌های فکری و به خصوص مدل‌های اندازه‌گیری و ارزیابی سرمایه فکری در سازمان‌های دولتی، مدل اولیه تحقیق طراحی کردند. سؤال اصلی این تحقیق این است که عوامل و متغیرهای تشکیل دهنده سرمایه فکری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی کدامند؟ براساس آن فرضیات تحقیق طراحی شدند. در مدل ارائه شده سرمایه‌های فکری سازمان‌های دولتی این تحقیق، سرمایه‌های انسانی از سه مؤلفه اصلی تشکیل می‌شود: ۱. ارزش‌ها و نگرش‌ها ۲. دانش فنی ۳. قابلیت‌ها و صلاحیت‌ها سرمایه سازمانی شامل چهار مؤلفه است: ۱. فرهنگ ۲. ساختار ۳. یادگیری سازمانی ۴. فرآیندها. سرمایه اجتماعی مرتبط با ارزش‌هایی است که نماینده توسعه خدمات اجتماعی سازمان به شهروندان و کارکنان است که بر پایه‌ی اعتماد، وفاداری و اخلاقیات می‌باشد. این سرمایه شامل سه مؤلفه اصلی است: ۱. خدمات اجتماعی ۲. تعالی اجتماعی ۳. ارتباط اجتماعی

اسدی و القیانی (۱۳۹۳)، در پژوهشی به بررسی تأثیر سرمایه فکری بر عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۸ پرداختند. آنها به منظور محاسبه عملکرد شرکت از چهار شاخص عملکرد شامل، نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری، سودآوری، بهره‌وری و بازده حقوق صاحبان سهام استفاده نمودند. نتایج پژوهش آنها بیانگر این بود که ضریب ارزش افزوده سرمایه فکری بر چهار شاخص عملکرد مالی شرکت، تأثیری مثبت دارد. در بین اجزای ضریب ارزش افزوده سرمایه فکری نیز، ضریب کارایی سرمایه ارتباطی بیشترین تأثیر را بر عملکرد مالی شرکت‌ها نشان می‌دهد.

علی شیخ ابومسعودی و سید محسن علامه (۱۳۹۴)، در پژوهش خود به بررسی تأثیر سرمایه فکری، بانقش در میانجی مدیریت دانش و سرمایه فرهنگی بر عملکرد سازمان از منظر مدل BSC شرکت گاز استان اصفهان پرداختند. نتایج نشان داد که سرمایه انسانی و ساختاری، هر یک به طور مستقیم بر عملکرد سازمان تأثیر مثبت داشته و از سوی دیگر این اجزا به طور غیرمستقیم با نقش میانجی‌گری سرمایه فرهنگی و نیز اقدامات KM بر عملکرد سازمان تأثیر مثبت دارد.

آقاجانی حاجی (۱۳۹۵) در بررسی رابطه بین سرمایه فکری و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری در بورس اوراق بهادار تهران جامعه آماری پژوهش کلیه شرکت‌های عضو بورس اوراق بهادار تهران می‌باشند که تعداد ۸۱ نمونه بعد از انجام غربالگری و احراز شرایط پژوهش به عنوان نمونه آماری تحقیق انتخاب شدند. یافته‌های پژوهش ضمن تایید تمام فرضیات تحقیق نشان داد هر یک از مولفه‌های سرمایه انسانی، سرمایه ارتباطی و سرمایه ساختاری با ارزش بازار به ارزش دفتری رابطه مستقیم و معنادار داشته، بطوریکه سرمایه انسانی با ضریب (۰,۵۷۱۸۷۲) بیشترین تأثیر و سرمایه ساختاری (۰,۴۸۰۲۵۱) و سرمایه ارتباطی (۰,۱۸۲۷۰۱) در جایگاه بعدی قرار دارند.

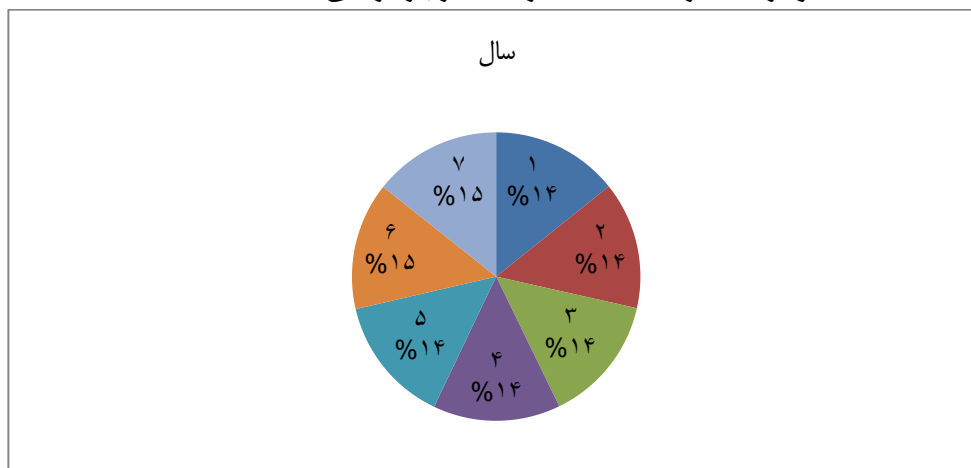
خاکپور (۱۳۹۶) در بررسی ارتباط سرمایه فکری و سرمایه اجتماعی با عملکرد اقتصادی باشگاه‌های ورزشی، نشان داد سرمایه فکری و سرمایه اجتماعی به صورت مستقل، مجزا و مشترک تأثیر مثبت و معناداری به ترتیب با ضریب همبستگی ($r=0/63$)، ($r=0/47$) بر عملکرد اقتصادی پرسنل باشگاه‌های ورزشی دارد.

تهمینه بختیاری، سعید صفاریان همدانی و ترانه عنایتی (۱۳۹۷) به بررسی ارائه مدل ساختاری عوامل موثر بر رشد سرمایه فکری در بین اعضای هیات علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی پرداختند. نتایج نشان داد که تمامی مولفه‌های شناسایی شده، دارای تأثیرگذاری در رشد سرمایه فکری در بین اعضای هیات علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی هستند.

روش تحقیق

در این بخش ۲۷۶ مقاله در ارتباط با سرمایه فکری در تحقیقات داخلی کار شده است. برای جمع آوری داده‌ها در تحقیق مورد نظر از سال ۱۳۹۲-۱۳۹۸ را مورد بررسی قرار دادیم که از این مقالات ۱۰۵ مقاله برای تحقیق جمع آوری شد. بسیاری از مقالات مرور کلی بر سرمایه فکری بود. مقالاتی مورد تحلیل قرار گرفت که دارای ویژگی‌های مشترک همچون: جامعه آماری مشخص، روش‌های جمع آوری داده‌ها، مدل‌های آماری، رابطه بدست آمده از تأثیر متغیرها باشد. مقالات کار شده در این سال‌ها در ارتباط با سرمایه فکری تقریباً برابر است. که هر سال ۱۴ الی ۱۵ درصد مقالات را در برمی‌گیرد. نمودار ۱ نشان دهنده درصد کارهای انجام شده در مورد سرمایه فکری می‌باشد.

نمودار (۱): درصد مقالات کار شده در بازه زمانی ۱۳۹۸-۱۳۹۲

در طول این سال‌ها بیشترین استفاده از آزمون T برای تحلیل داده‌ها بوده است و کمترین مربوط به واریانس می‌باشد.

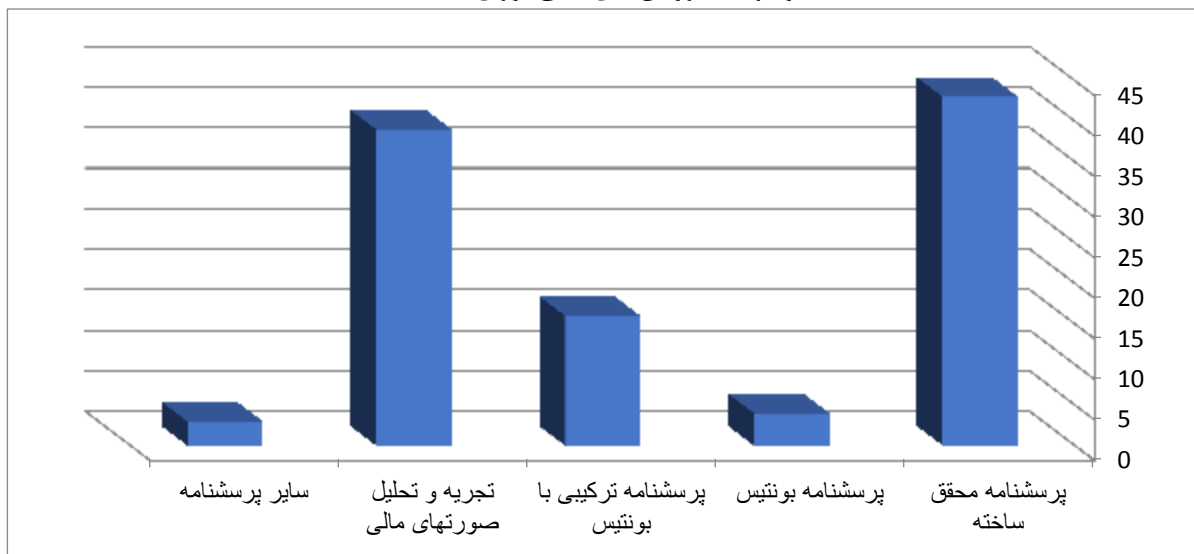
نمودار (۲): روشهای آماری انجام شده در پژوهشها

برای گردآوری داده‌ها در مقالات که تحقیقات از نوع توصیفی-پیمایشی و از نظر هدف نیز یک تحقیق کاربردی می‌باشد پرسشنامه یا تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی بکاررفته است. پرسشنامه‌های مختلفی برای این منظور استفاده می‌شود. در این میان ماکزیمم ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد. تجزیه و تحلیل صورت‌های مالی در رتبه بعدی قرار می‌گیرد. در میان پرسشنامه‌های معروف پرسشنامه بونتیس از مطلوبیت بیشتری برخوردار است. اگر محقق از پرسشنامه‌های دیگری استفاده کرده سعی بر آن بوده است که از پرسشنامه بونتیس نیز استفاده نماید. برای سنجش پایایی پرسشنامه تحقیق از متداولترین روش ارزیابی پایایی پرسشنامه یعنی ثبات درونی یا آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده برای کل پرسشنامه تحقیق برابر با ۹۵٪ بوده که ضریب بسیار بالای می‌باشد و حاکی از آن است که پایایی ابزار پژوهش‌ها در سطح بسیار مناسبی قرار دارد.

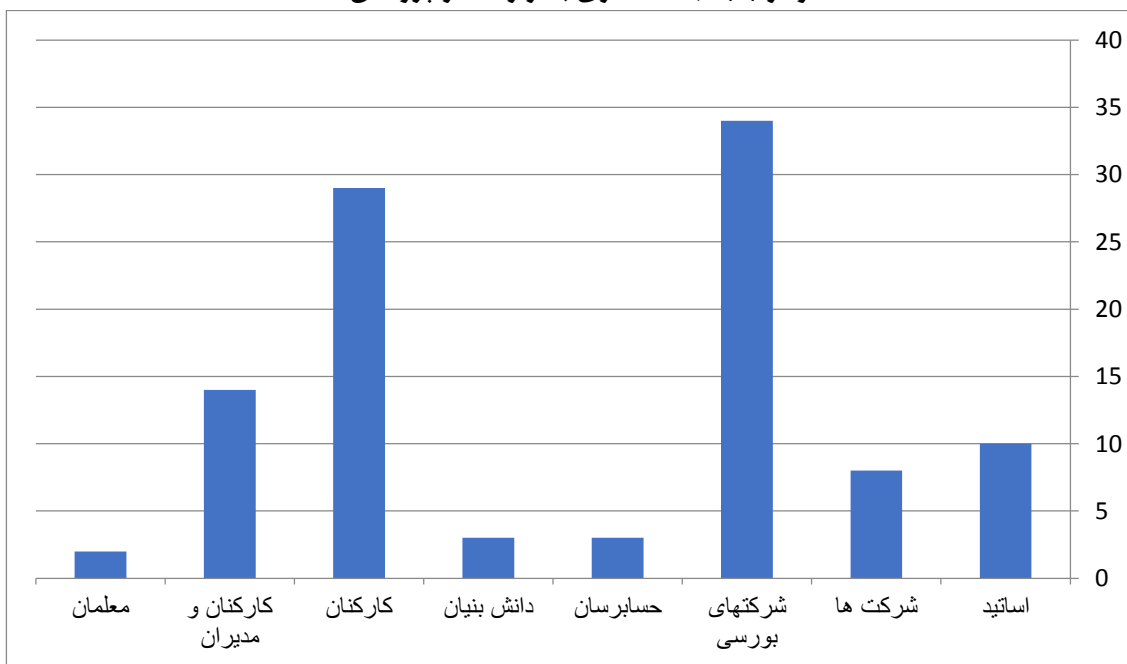

نمودار (۳): روش‌های جمع آوری داده‌ها

جامعه آماری استفاده شده، شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بیشترین و جامعه معلمان کمترین امتیاز را دارا هستند. آمار بدست آمده نشان می‌دهد سرمایه فکری در حیطه علم و دانش کمترین توجه را در بین محققین داشته است.

نمودار (۴): جامعه آماری بکار رفته در پژوهش‌ها

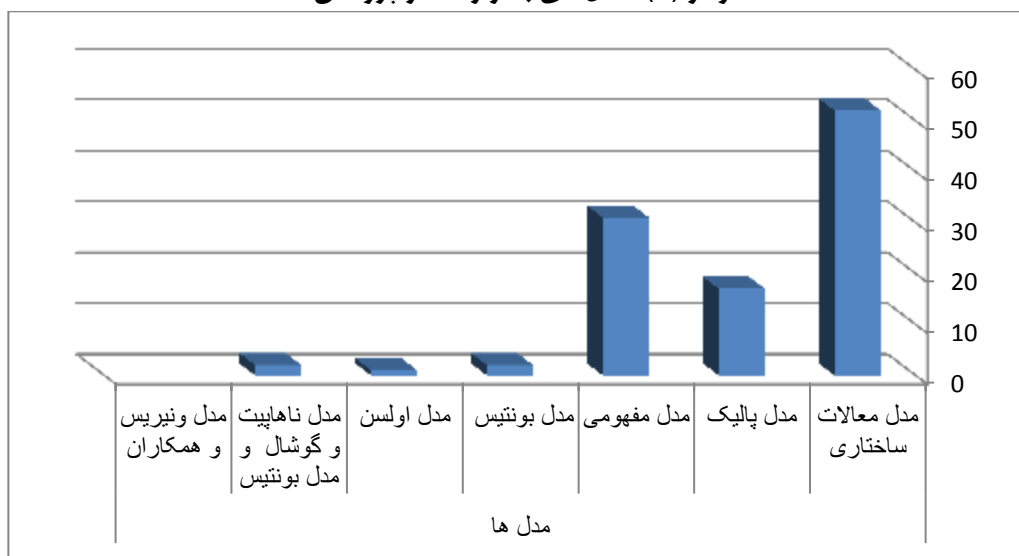

در تحلیل داده‌ها، بیش از ۵۰ درصد تحقیقات با کمک مدلسازی معادلات ساختاری و به کمک نرم افزار اس.پی.اس انجام شده است. ۳۰ درصد مقالات با استفاده از نرم افزار آموس، تلاش بر این شده است تا محقق بر اساس روابط بین متغیرها مدل مفهومی ایجاد و به تفسیر روابط بین سرمایه فکری و دیگر متغیرها بپردازد. مدل سازی معادلات ساختاری عبارتست از ارائه و

بررسی مدل مفهومی با توجه به متغیرهای تحقیق. اگر بخواهیم دقیق تر صحبت کنیم باید گفت؛ یکی از قوی ترین و مناسب ترین روش های تجزیه و تحلیل در تحقیقات علوم رفتاری و علوم اجتماعی تجزیه و تحلیل چند متغیره است. تجزیه و تحلیل ساختارهای کواریانس یا مدل سازی علی یا مدل معادلات ساختاری یکی از اصلی ترین روش های تجزیه و تحلیل ساختارهای داده های پیچیده و چند متغیره است که ویژگی اصلی آنها، تجزیه و تحلیل همزمان چندین متغیر مستقل و وابسته است. این روش مجموعه ای از روش های آماری برای مدل سازی روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته (مدل ساختاری) و متغیرهای پنهان و مشاهده پذیر (مدل اندازه گیری) می باشد که از روش های تجزیه و تحلیل عاملی، رگرسیون و یا تجزیه و تحلیل مسیر تشکیل شده است. این روش امکان برقراری چندین رابطه را به صورت همزمان به محقق می دهد که از این رو به آن مدل رگرسیون چندگانه گفته می شود. به نمودار ۵ رجوع شود. مدل سازی معادلات ساختاری موارد زیر را دنبال می کند:

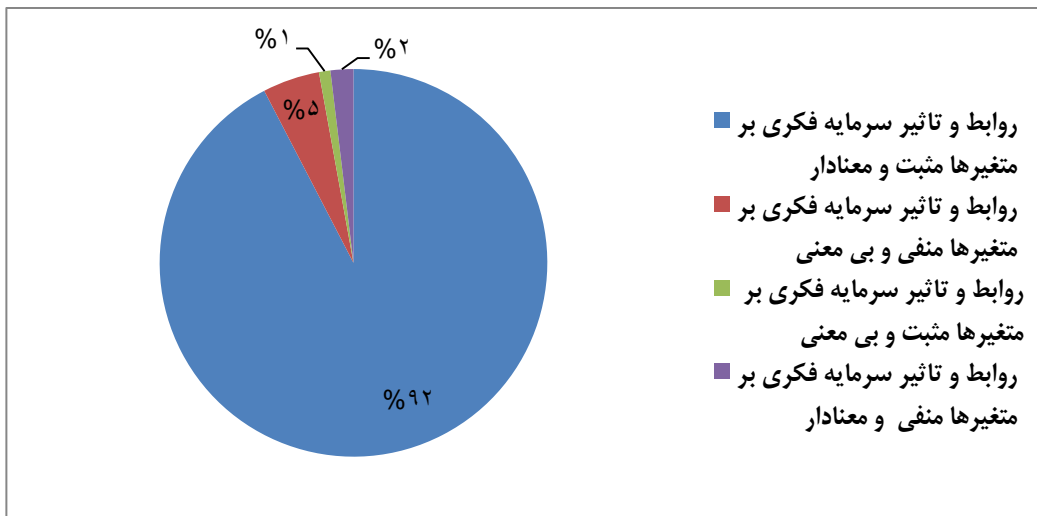
۱. مدل سازی روابط بین متغیرهای مستقل (برون زا) و وابسته (درونزا)
۲. مدل سازی متغیرهای پنهان (مکنون)
۳. مدل سازی خطاهای اندازه گیری متغیرهای مشاهده پذیر
۴. آزمون فرضیات استنباط شده از ادبیات مورد بررسی به کمک داده های عینی (تجزیه و تحلیل مسیر)

نمودار (۵): مدل های بکار رفته در پژوهش ها

مفروضات مطرح شده در مقالات شامل موارد زیر می باشد (مفروضات اصلی در اخر مقاله نوشته شده است) که ۹۲ درصد روابط مثبت و معنادار بوده است. این موضوع نشان می دهد که تاثیر سرمایه فکری در جامعه بسیار آشکار است. در اقتصاد امروز، آنچه برای همه شرکت ها ضروری به نظر می رسد، برقراری ارتباط موفقیت آمیز دانش با بازار در راستای حفظ رقابت است. در اقتصادهای مدرن دانش بنیان، رقابت پذیری یک منبع اصلی به شمار می رود (گونوان ۲۰۱۵). در چنین اقتصاد رقابتی شرکت هایی موفق هستند که با بهره گیری از سرمایه های فکری بتوانند محصولی با توان رقابتی بالا به بازار عرضه کنند. شرکت های دانش بنیان، موتور محرک اقتصاد دانش بنیان بوده و تاثیر عمده ای در تحقق اهداف علمی، اقتصادی و تجاری سازی نتایج تحقیق و توسعه در حوزه فناوری های برتر دارند (اندرسون و همکاران، ۲۰۱۷).

نمودار (۶): نتیجه حاصل از آزمون فرضیه‌ها در پژوهش‌ها

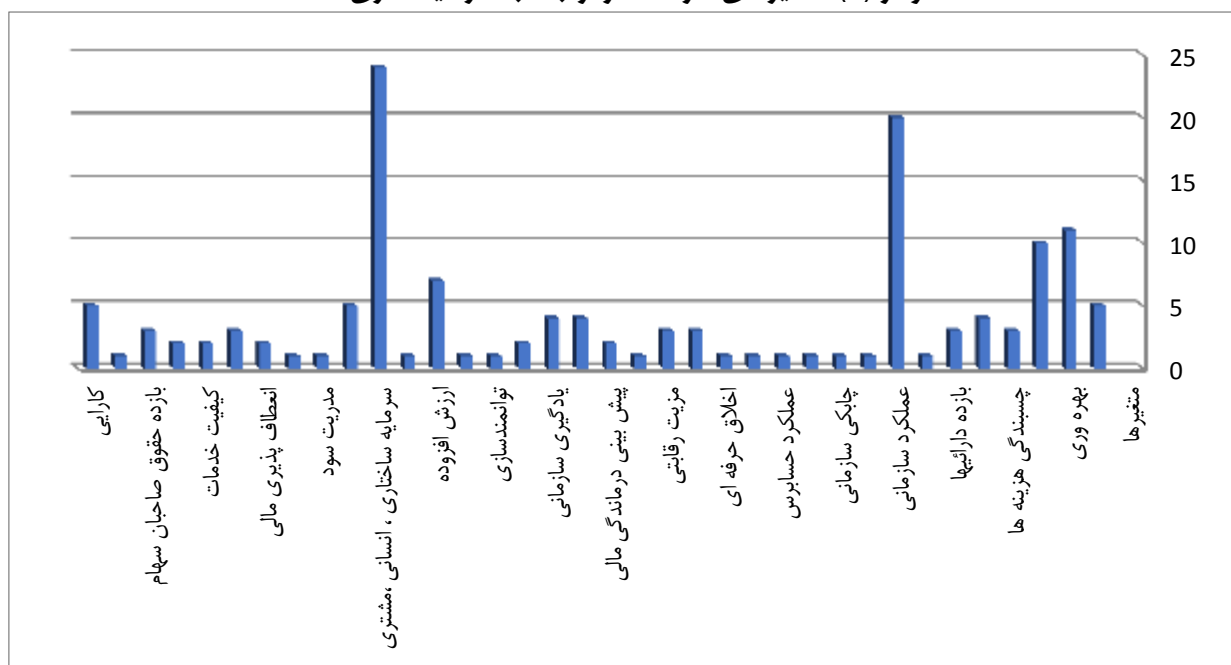
اگر بخواهیم سطح معناداری را در طول این سال‌ها بررسی کنیم از رگرسیون یک طرفه استفاده می‌کنیم. نتایج بدست آمده نشان دهنده معناداری مدل‌ها در طول این سال‌ها می‌باشد.

جدول (۱): خلاصه آمار

ANOVA ^b					
Model	sum of Squares	f	mean Square		ig.
regression	۳,۲۷۴		۳,۲۷۴	۰.۸۵۳	۰.۰۴ ^a
residual	۵۴,۴۴۰	۰.۳	۰,۴۹۹		
total	۷,۷۱۴	۴			
a. Predictors: (Constant), model					
b. Dependent Variable: ravesh					

در طول دوره زمانی ۱۳۹۲-۱۳۹۸، آمار متغیرهای کارشده با سرمایه فکری به شکل نمودار زیر نشان داده شده است. بیشترین تحقیق انجام شده در مورد سه جزء معروف سرمایه فکری یعنی سرمایه انسانی، ساختاری و مشتری می‌باشد. متغیر عملکرد سازمانی در درجه بعدی قرار می‌گیرد.

نمودار (۶): متغیرهای کارشده در ارتباط با سرمایه فکری

نتیجه

در این تحقیق تلاش بر آن است مروری کلی به دارایی معنوی یعنی سرمایه فکری پرداخته شود. پیشینه اکثر مقالاتی که در این زمینه بررسی شده از سالهای ۹۲-۹۷ جمع آوری شده است. در طول این دوره به بررسی ۱۰۵ مقاله پرداخته شد. بیشترین جامعه آماری کارشده متعلق به شرکت‌های پذیرفته در بورس اوراق بهادار بوده است. برای تفسیر داده از آزمون T بیشتر استفاده شده است. مدل سازی معادلات ساختاری نسبت به دیگر مدل‌ها به محققین کمک بیشتری کرده است. در طول دوره زمانی ۱۳۹۲-۱۳۹۸، آمار متغیرهای کار شده با سرمایه فکری به شکل نمودار زیر نشان داده شده است. بیشترین تحقیق انجام شده در مورد سه جزء معروف سرمایه فکری یعنی سرمایه انسانی، ساختاری و مشتری می باشد. متغیر عملکرد سازمانی در درجه بعدی قرار می گیرد.

با توجه به تغییر اساسی در محیطی که حسابداری فعلی در آن به فعالیت می پردازد، حسابداران باید به جایی نروند که توپ آنجاست بلکه به جایی بروند که توپ آنجا خواهد رفت از این رو حرفه حسابداری باید هرچه زودتر خود را با شرایط کاملا متفاوت آینده هماهنگ سازد. سرمایه فکری یک شرکت مجموع سرمایه انسانی، سرمایه ساختاری و سرمایه رابطه ای آن است. داشتن کنترل بر این دارایی‌ها سازمان را قادر می سازد از یک طرف حاکمیت داخلی مؤثری داشته و از طرف دیگر، دارای روابط خارجی موفق با مشتریان و تأمین کنندگان و سایرین باشد. بنابراین، ایجاب می کند که شرکت برای مدیریت، کنترل و گزارشگری سرمایه فکری اقداماتی انجام دهد. باید توجه داشت که ارزش محاسبه شده برای دارایی های نامشهود دقیق نیست و بیشتر روشهای اندازه گیری به دلیل اینکه بکارگیری آنها مشکل است و اطلاعات و شاخص های زیادی را لازم دارند و این شاخص ها به طور کامل تشریح نشده اند، پیاده سازی آنها در عمل با مشکلاتی روبرو خواهد بود..

در مقالات بررسی شده تأثیر سرمایه فکری بر پیشرفت اقتصاد در جامعه بیش از پیش احساس شد. یکی از مهمترین چالش‌ها و مشکلات سیستم‌های حسابداری سنتی، عدم انعکاس ارزش سرمایه‌هایی فکری در صورت‌های مالی و گزارشات واحدهای تجاری است. در حالیکه امروزه نقش سرمایه‌های فکری در ایجاد ارزش برای شرکت‌ها و واحدهای تجاری بسیار بیشتر از نقشی است که سرمایه‌های مالی در واحدها ایفا می‌کنند. در این میان، حرفه حسابداری و حسابداران نقش مهمی برای یافتن راه‌های موثر جهت کنترل و اندازه‌گیری و سنجش سرمایه‌های فکری بوسیله مدل‌ها و روش‌های ارزیابی این سرمایه‌ها بر عهده دارند. در این مقاله ضمن تعریف مفاهیم و اصطلاحات سرمایه فکری، اهمیت اندازه‌گیری، روش‌ها و مدل‌هایی برای اندازه‌گیری دارایی‌های نامشهود و سرمایه فکری آورده شده است تا واحدهای تجاری این دارایی‌ها را در صورت‌های مالی گزارش کرده و سرمایه‌های فکری خود را مشهود کنند.

پیشنهادات

امروزه برای فراهم نمودن حداکثر شرایط لازم برای دستیابی به اهداف و استراتژی‌ها، سازمان‌ها نه تنها باید دارایی‌های نامشهود خود را شناسایی، اندازه‌گیری و مدیریت کنند بلکه می‌بایست همواره سعی کنند تا این گونه دارایی‌ها را بطور مستمر ارتقا و بهبود بخشند. واقعیت این است که سازمان‌هایی که نتوانند دارایی‌های دانشی خود را بطور مستمر ارتقا دهند بقاء خود را با خطر از دست دادن و فزونی خود، مبادله خواهند کرد. واقعیت این است که سرمایه فکری با وجود اهمیت بسیار بالا و آمار بسیار بالای تحقیقات انجام شده در این زمینه، هنوز به عنوان دارایی اساسی و مهم در هیچ کدام از صورت‌های مالی نوشته نمی‌شود. در واقع سازمان‌ها و ادارات و حتی مراکز علمی و آموزشی آشنایی کافی با این دارایی مهم و با اهمیت را ندارند. در گزارشات مالی باید به عنوان یک آیت مهم در نظر گرفته شود. چون در رشد و تعالی مالی تمام مراکز سازمان‌ها بسیار تأثیرگذار است.

منابع

- ✓ ابراهیمی، سیدکاظم، سربازی آزاد، صادق، (۱۳۹۵)، بررسی اثر تعاملی سرمایه فکری و کارایی سرمایه گذاری بر ارزش شرکت در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، مطالعات تجربی حسابداری مالی، سال ۱۳، شماره ۵۱، صص ۱۶۱-۱۸۴.
- ✓ اسدی، غلامحسین، یوخنه القیانی، ماریام، (۱۳۹۳)، بررسی تاثیر سرمایه فکری بر عملکرد مالی شرکتهای، مطالعات تجربی حسابداری مالی، سال ۱۲، شماره ۴۱، صص ۴۱-۸۳.
- ✓ امامی، هما، ناظم، فتاح (۱۳۹۶)، بررسی رابطه بین خلاقیت کارکنان و بلوغ سازمانی با سرمایه فکری دانشکده فنی و حرفه‌ای دختران دکتر شریعتی تهران، نوآوری های مدیریت آموزشی، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۸۳-۹۵.
- ✓ اللهیاری، رضا، (۱۳۹۶)، بررسی رابطه بین ابعاد سرمایه فکری با عملکرد سازمانی با تأکید بر نقش میانجیگری مشتری مداری کارکنان بانک های دولتی و خصوصی استان گلستان، مطالعات مدیریت و حسابداری، (کنفرانس بین المللی مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی با رویکرد اقتصاد مقاومتی، اشتغال و تولید)، صص ۵۸-۶۷.

- ✓ بختیاری، ته‌مین، صفاریان همدانی، سعید، عنایتی، ترانه، (۱۳۹۷)، ارائه مدل ساختاری عوامل موثر بر رشد سرمایه فکری در بین اعضا هیأت علمی دانشگاه های علوم پزشکی، رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، شماره ۳۳، صص ۲۲۵-۲۴۶.
- ✓ بذرافشان، علی اصغر، ابادری، محمدرضا، عظیمی خبازان، فرنوش، (۱۳۹۷)، مدیریت سرمایه‌های فکری و عملکرد کارکنان کتابخانه‌های عمومی استان گلستان، مطالعات دانش‌شناسی، شماره ۱۵، صص ۶۵-۸۲.
- ✓ تیموری، محمود، حسنی دستگر، معصومه، (۱۳۹۷)، تحلیل جامعه‌شناسانه‌ی عوامل موثر بر عملکرد مالی سازمان‌ها و شرکت‌ها در ایران با رویکرد فراتحلیل، جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، شماره ۱، سال ۷، صص ۱-۲۳.
- ✓ حجازی، رضوان، رشیدی، میترا، (۱۳۹۱)، عوامل موثر بر افشای سرمایه فکری در شرکتهای پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهشهای حسابداری مالی و حسابرسی، سال چهارم، شماره ۱۶، صص ۹۵-۱۲۱.
- ✓ حیدرپور، فرزانه، میردربکوندی، محمد، (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر سرمایه فکری از طریق مدیریت سود بر ارزش فعلی خالص سرمایه گذاری، پژوهشهای جدید در مدیریت و حسابداری، شماره ۱۳، صص ۱۴۹-۱۶۱.
- ✓ طیبی ثانی، سیدمصطفی، خاکپور، احمد، (۱۳۹۶)، ارتباط سرمایه فکری و سرمایه اجتماعی با عملکرد اقتصادی باشگاههای ورزشی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود.
- ✓ عباسیان، شهریار، یوسفی، بهرام، زردشتیان، شیرین، عیدی، حسین، (۱۳۹۷)، تأثیر چابکی سازمانی بر عملکرد کارکنان با نقش میانجی سرمایه فکری (مورد مطالعه: کارکنان ادارات ورزش و جوانان استان های غرب کشور)، مطالعات مدیریت رفتار سازمانی در ورزش، دوره ۵، شماره ۳، صص ۹۱-۱۰۴.
- ✓ عباس‌زاده امیردهی، سعید، اشراق، شهرام، نبی پور افروزی، مهدی، توانگرزاده، شهریار، (۱۳۹۸)، بررسی تأثیر خصوصی‌سازی بر ساختار سرمایه شرکت‌های خصوصی شده دولتی، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، سال دوم، شماره ۱۱، صص ۴۲-۵.
- ✓ عبدالهی، هادی، نبی پور، افروزی، مهدی، طاهریان، هانیه، (۱۳۹۷)، بررسی یک مدلی نوآورانه برای اندازه‌گیری سرمایه فکری، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، سال اول، شماره ۱۰، صص ۷۷-۸۴.
- ✓ علامه، سیدمحسن، توکلی، هدی، السادات طبائیان، ریحانه، (۱۳۹۵)، تأثیر سرمایه اجتماعی بر تسهیم دانش و سرمایه فکری، مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)، دوره ۲۵، شماره ۸۰، صص ۱۰۱-۱۱۸.
- ✓ قاسمی نژاد، یاسر، سلگی، محمد، (۱۳۹۳)، بررسی تأثیر سرمایه فکری بر توسعه محصولات نوآورانه (مورد مطالعه: یکی از مراکز تحقیقاتی صنعتی دفاعی)، مطالعات راهبردی بسیج، شماره ۶۵، صص ۱۴۳-۱۶۸.
- ✓ قاسمی، علی، رستمی، وهاب، قربانی، بهزاد، (۱۳۹۴)، تأثیر افشای اختیاری اطلاعات اجزای سرمایه فکری بر بازده سهام، نظریه‌های نوین حسابداری، شماره ۱۵، ۱۲۳-۱۴۲.
- ✓ قربانی، بهزاد، (۱۳۹۵)، تأثیر افشای اختیاری اطلاعات سرمایه فکری بر عدم تقارن اطلاعاتی، دانش حسابداری مالی، دوره ۳، شماره ۴، صص ۱۷۳-۱۸.
- ✓ کوشکی جهرمی، علیرضا، سیدنقوی، میرعلی، حسین پور، داود، قربانی‌زاده، وجه‌ا...، (۱۳۹۳)، الگوی توسعه یادگیری دو جانبه گرایانه در سرمایه فکری: صنعت دارویی کشور، پژوهش‌های مدیریت منابع سازمانی، شماره ۳، صص ۱۵۱-۱۷۳.
- ✓ رضایی دولت آبادی، حسین، شکرچی‌زاده اصفهانی، زهرا، (۱۳۹۷)، مطالعات میان رشته‌ای در رسانه و فرهنگ، سال هشتم، شماره ۱ (پیاپی ۱۵)، صص ۲۷-۴۶.

- ✓ میرکمالی، سید محمد، ظهورپرونده، وجیهه، (۱۳۸۷)، مدیریت سرمایه فکری ضرورتی برای سازمان های عصر دانایی محور، چشم انداز مدیریت، شماره ۲۸، صص ۸۱-۱۲۵.
- ✓ محمدی پور، رحمت اله، دردشیک ترکمانی، تمنا، (۱۳۹۴)، بررسی رابطه بین افشای داوطلبانه سرمایه فکری و ارزش شرکت در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، تحقیقات جدید در علوم انسانی، سال اول، شماره ۴، صص ۳۵-۱۷.
- ✓ نظریان مادوانی، عباس، آزمون، جواد، (۱۳۹۶)، ارتباط مدیریت دانش و سرمایه فکری با بهره‌وری نیروی انسانی در وزارت ورزش و جوانان، مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، شماره ۳۸، صص ۲۵-۳۶.
- ✓ نجات، سیدامیررضا، شیبانی، حسن، منتی، حسین، قصری، محمد، ناصحی، (۱۳۹۳)، بررسی وضعیت سطح سرمایه های فکری در ناجا (مطالعه موردی معاونت طرح و برنامه و بودجه ناجا)، مدیریت منابع در نیروی انتظامی، سال ۲، شماره ۲، صص ۱-۲۲.
- ✓ نمازی، محمد، فتحعلی، اکرم (۱۳۹۶)، بررسی تاثیر سرمایه فکری بر چسبندگی هزینه‌ها در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی های حسابداری و حسابرسی، دوره ۲۴، شماره ۳، صص ۳۹۵-۴۲۰.
- ✓ نمازی، محمد، حلاج، محمد، ابراهیمی، شهلا، (۱۳۸۸)، تأثیر مالکیت نهادی بر عملکرد مالی گذشته و آتی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، بررسی های حسابداری و حسابرسی، دوره ۱۶، شماره ۴، صص ۱۱۳-۱۳۰.
- ✓ نمازی، محمد، قدیریان آرنی، محمد حسین، (۱۳۹۳)، بررسی رابطه سرمایه فکری و اجزای آن با خطر ورشکستگی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پژوهش های تجربی حسابداری، دوره ۳، شماره ۳، صص ۱۱۵-۱۴۱.
- ✓ وزیري، شمیم، فرهادی محلی، علی، (۱۳۹۷)، تأثیر سیاست های مدیریت منابع انسانی دانش‌محور بر عملکرد نوآوری و سرمایه فکری (مورد مطالعه: شرکت ملی پخش فرآورده های نفتی، منطقه گلستان)، خط مشی گذاری عمومی در مدیریت، شماره ۳۱، صص ۹۵-۱۱۲.
- ✓ Altman, E. I. (1968). Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23 (4), 589-609.
- ✓ Andrews, K. R. (1971). *The Concept of Corporate Strategy*. Berkeley California: Dow Jones-Irwin.
- ✓ Argenti, J. (1976). *Corporate Collapse: The Causes and Symptoms*. New York: McGraw-Hill.
- ✓ Bhunia, A., Khan, S. I. U., & Mukhuti, S. (2011). Prediction of financial distress- A case study of Indian companies. *Asian Journal of Business Management*, 3 (3), 210-218.
- ✓ Bontis, N. (1998). Intellectual capital: An exploratory study that develops measures and models. *Management Decision*, 36 (2), 63-76.
- ✓ Bontis, N., Keow, W. C. & Richardson, S. (2000). Intellectual capital and business performance in Malaysian industries. *Journal of Intellectual Capital*, 1 (1), 85-100.
- ✓ Bruno, A. V., & Leidecker, J. K. (1988). Causes of new venture failure: 1960s vs. 1980s. *Business Horizons*, 31 (6), 51-56.
- ✓ Campbell, J., Hilscher, J., & Szilagyi, J. (2008). In search of distress risk. *Journal of Finance*, 63 (6), 2899-2939.
- ✓ Cao, Y., Wan, G., & Wang, F. (2011). Predicting financial distress of Chinese listed companies using rough set theory and support vector machine. *Asia-Pacific Journal of Operational Research*, 28 (1), 95-109.

- ✓ Cenciarelli, V. G., Greco, G., & Allegrini, M. (2018). Does intellectual capital help predict bankruptcy? *Journal of Intellectual Capital*, 19(2), 321-337.
- ✓ Chen, J., Zhu, Z., & Xie, Y. H. (2004). Measuring intellectual capital: A new model and empirical study. *Journal of Intellectual Capital*, 5 (1), 85-100.
- ✓ Chang, Shao-Chi, Chen, Sheng-Syan, and Lai, Jung-Ho .(2008) . «TheEffect of Alliance Experience and Intellectual Capital on the Value Creation of International Strategic Alliances», *Omega*; Vol. 36, pp. 298 – 316.
- ✓ Cohen, G., Kiss, G. and Le Voi, M. (1993). *Memory: Current Issues*, Netherlands: Open University, Buckingham .
- ✓ Deakin, E. B. (1972). A discriminant analysis of predictors of business failure. *Journal of Accounting Research*, 10 (1), 167-179.
- ✓ Edvinsson, L. and Malone, M. (1997). *Intellectual Capital: Realizing your Company's True Value by Finding its Hidden Brain-Power*, USA: Harper Collins, NY .
- ✓ Edvinsson, L. and Sullivan, P. (1996). «Developing a Model for Managing Intellectual Capital», *European Management Journal*; Vol. 14, No. 4, pp. 356-364
- ✓ Roos, G. and Roos, J. (1997). «Measuring Your Company's Intellectual Performance», *Long Range Planning*, Vol. 30, No. 3, pp. 413-426
- ✓ Simnett, R., & Trotman, K. (1992). Identification of key financial ratios for going concern decisions. *Charter*, 39-41.
- ✓ Stewart, T. A. (1997). *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. New York, NY: Doubleday.